

THE REGIONAL RESEARCHES - OPPORTUNITIES FOR APPLICATION IN GEOGRAPHY AND REGIONAL POLICY

Abstract: The motives that provoke interest in the issue are related to the different perspectives on the applied methods for the study of territorial taxonomic units and the need to strengthen the „geographic point of view“ in their analysis. In order to optimize the research model, a classification of the methods of regional analysis and a comparative characteristic of applying these methods is made in the educational documentation for the training of students in geography and regional policy.

Author information:

Rositsa Vladeva

Assoc. Prof. PhD

Konstantin Preslavsky University of Shumen

✉ r.vladeva@shu.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

regional research, methods of regional analysis,
practical and applied aspects of regional
research

Penka Ruseva

Assistant

Konstantin Preslavsky University of Shumen

✉ penka_ruseva@mail.bg

🌐 Bulgaria

Мотивите, които провокират интерес към разглежданата проблематика са свързани с:

- Противоречия по отношение на използваната терминология за изследване на териториалните таксономични единици.

- Различни аспекти по отношение на прилаганите методи за проучване и анализ на териториалните таксономични единици и получените резултати.

- Необходимост от засилване на „географската гледна точка“ при изследване на териториалните таксономични единици.

Актуалността е продиктувана от необходимостта от комплексно изследване на територията с акцент върху прилагане на холистичния подход. Това е свързано с комплексния характер на регионалните изследвания, защото те засягат територии с разнообразен обхват и разположените върху тях предмети и явления с разнообразен характер. Регионалните изследвания може да се свързват с изследване на природоползването, демографската ситуация, стопанската организация на пространството, вътрешните и външни политически отношения и др.

Целта на настоящото изследване е свързана с опит за изясняване на методите за регионален географски анализ, етапите за реализиране на теренни географски изследвания, както и предлагане на варианти за възможности на приложение при регионалните географски изследвания в обучението по учебни дисциплини в специалност „География и регионална политика“ на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

Теоретични постановки

При проучване на териториалните таксономични единици се изисква преосмисляне на редица методологични въпроси, засягащи научните акценти и структурата при провеждане на регионалния анализ. Той е свързан с прилагане на различни подходи с оглед на рационалното управление на отделните изследвани територии.

Многообразието на формите на пространствена организация на обществото и техните компоненти обуславят необходимостта от различни по своя характер регионални изследвания. Това дава основание за интердисциплинарно изследване от страна на много науки и научни направления: икономически, социални, географски.

Един от подходите на изследване се свежда до *пространственото планиране*, което обединява комплекс от дейности за градско и регионално икономическо развитие; мерки за балансиране на населението между градските и селски региони; планиране на инфраструктурата; опазване на местните природни ресурси; регламентиране използването на поземлените ресурси [1, с. 312].

Съществен потенциал за прилагане на интегралните процеси на изследване и анализ на отделните териториални единици, с оглед постановките на холистичния подход, притежава *географската наука*, която обединява регионалните изследвания на природната среда, културните и икономгеографски процеси [3].

С оглед трансформиране на географията като приложна наука, тя би следвало да насочи своите изследвания към пространственото и регионално развитие, към политиките за пространствено развитие, пространствено планиране и регионално планиране, които се изследват от регионалната география [9]. По този начин тя проучва и изследва спецификата на потенциала и взаимовръзките, които се реализират върху територии с различен характер и териториален обхват.

При обективния регионален географски анализ се изисква прилагане на комплекс от индикатори за наблюдение и оценка на териториалните системи и урбанизирани територии, които да се прилагат при обособяване и анализиране на тяхното социално-икономическо развитие [8, с. 173].

Регионалният географски анализ прилага системния подход и неговите основни направления: системно-структурен, териториално-структурен и йерархически. Системно-структурното направление изследва проявлението на функционалните и структурните регионални подсистеми, както и тяхната взаимна връзка. Териториално-структурното направление е свързано със секторно-концентричната диференциация на регионалните системи с открояване на функции от типа център-периферия. Йерархическото направление изследва проявата на таксономическите рангове на функциониращите регионални системи, които се отчитат въз основа на анализа и синтеза на системообразуващите връзки.

Методи за регионален географски анализ

При реализиране на отделните регионални географски изследвания се прилага регионален географски анализ, който може да се диференцира като:

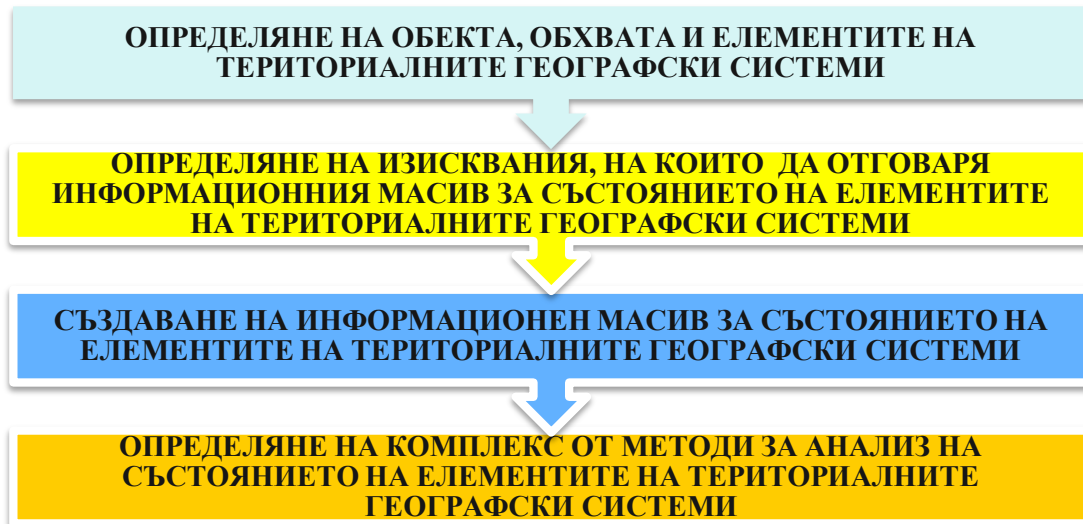
- Диагностичен регионален географски анализ за установяване на състоянието в дадения момент на териториалните географски системи;
- Прогностичен регионален географски анализ за прогнозиране на направлението, в което ще се промени състоянието на териториалните географски системи в бъдеще;
- Анализ за въздействие за изясняване на механизмите за решаване на даден регионален географски проблем в изследваните териториални географски системи.

Чрез посочените аспекти на регионалният географски анализ се изследват в количествено и качествено отношение отделните взаимовръзки между процесите на териториалното разположение на природните ресурси, населението и селищната мрежа, структурата на материалното и нематериално производство, инфраструктурата, екологичния статус на територията, и произтичащите от него явления от различен характер.

Регионалният географски анализ се прилага чрез комплекс от разнообразни методи, определянето на които преминава през етапите, посочени на Фигура 1.

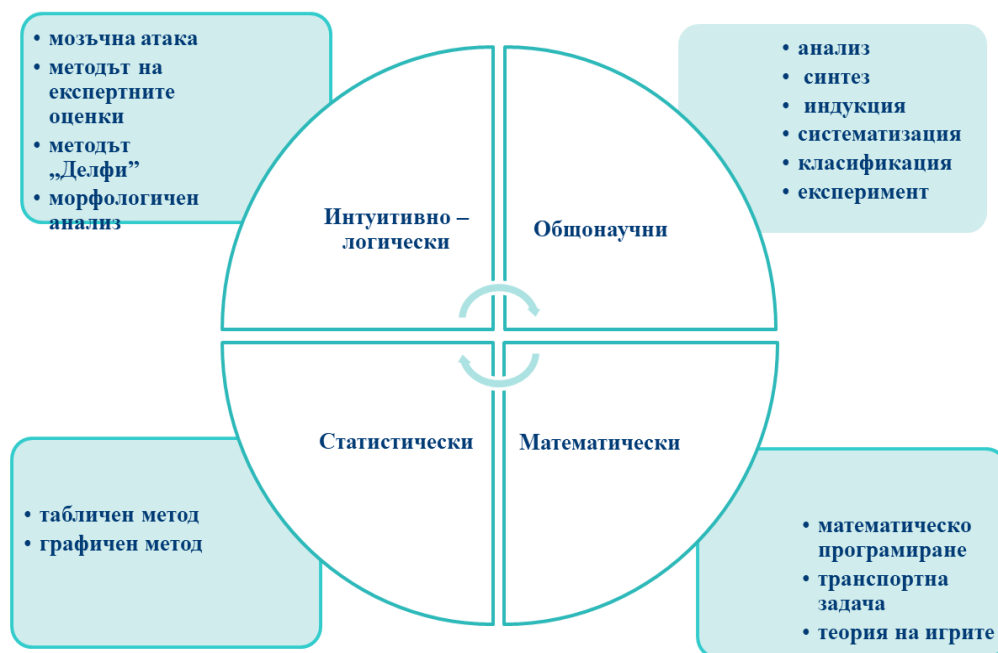
Първият етап е определящ за избора на методи, защото той конкретизира изследвания обект, който се явява елемент от регионалните географски системи, и очертава неговия състав и териториален обхват. Следващият етап се свързва с определяне на изискванията за създаване на информационен масив за състоянието на елементите на териториалните географски системи. Създаването на информационния масив включва конкретна статистическа информация на

уточнените в предходния етап показатели за изследване на състоянието на елементите на териториалните географски системи. Завършващият етап оформя комплекса от разнообразни методи за реализиране на регионален географски анализ.

Фигура 1. Етапи за определяне на методи за регионален географски анализ

В комплекса от методи могат да бъдат включени методи от различни групи на примера на класификация на методите за регионален икономически анализ (Фиг. 2).

Фигура 2. Класификация на методите за регионален икономически анализ

От общонаучните методи за нужните на регионалните географски изследвания могат да се приложат традиционните методи за анализ, синтез, индукция, дедукция, систематизация, класификация, както и да се реализира определен вид експеримент и анкетиране на извадка от населението, което има определено отношение към изследваната проблематика. Освен посочените методи при реализиране на регионалния географски анализ могат да намерят приложение и методите за вариационен анализ, структурен анализ, факторен анализ, таксономичен анализ, прогностичен анализ, SWOT анализ.

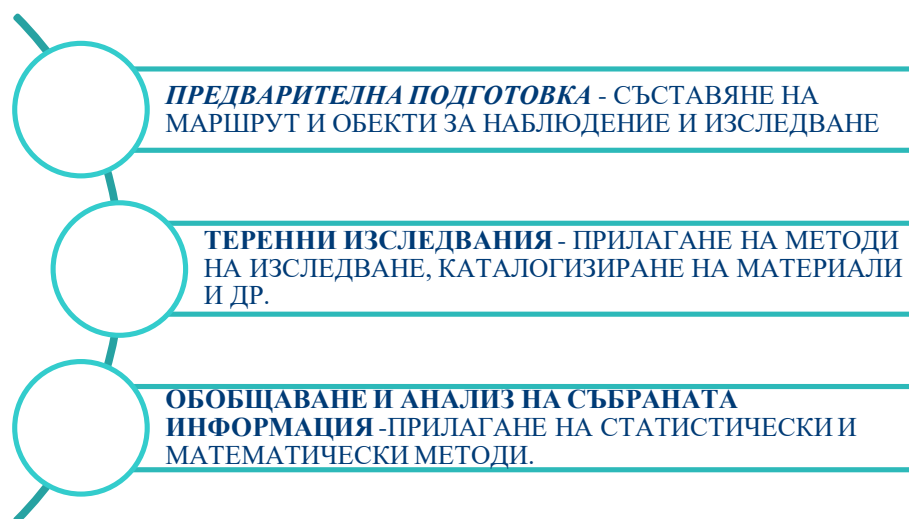
Групата на математическите методи се свързва със статистическа обработка на информационния масив и картографиране на резултатите. Освен посочените могат да се приложат всички методи за статистическа обработка на данните на показатели за изследване състоянието на елементите на териториалните географски системи за определен период. До

голяма степен методите от групата на математическите и статистическите при регионалния географски анализ се прекриват.

От групата на интуитивно-логическите методи за нуждите на регионалните географски изследвания приложим е методът на експертните оценки, при който може да се изиска мнение на определени експерти в дадена проблемна област.

Пряка връзка с избора на методи за реализиране на регионален географски анализ имат *теренните географски изследвания*. Чрез тях в повечето случаи се събират материали и данни, които подлежат на обработване и систематизиране. Във връзка със спецификата на регионалното географско изследване могат да бъдат проучвани конкретни образци или данни – скални образци, хидроложки данни, данни от изследвания на почвите, растителния и животински свят и др.

Като основни етапи за провеждане на теренни географски изследвания могат да се посочат – предварителна подготовка, реализиране на теренни изследвания, обобщаване и анализ на събраната информация на терен (Фиг. 3).

Фигура 3. Етапи на реализиране на теренни географски изследвания
Обучение по география и регионална политика във ВУЗ

Според данните от Рейтинговата система на висшите училища в България обучение в бакалавърска степен в специалност „География и регионална политика“ се реализира в ШУ „Епископ Константин Преславски“ и ЮЗУ „Неофит Рилски“. При сравнителен анализ на учебните планове за обучение на студентите в двете висши училища се установяват определени сходства и специфики (Табл. 1).

В количествено отношение учебните планове си съответстват във връзка с функциониране на системата за натрупване и трансфер на кредити (ECTS). Установяват се специфики по отношение на обслужващ факултет, разпределение на учебната натовареност (дисциплини, брой часове) по семестри, форми на осъществяване на контрол. По отношение на задължителните дисциплини се отчита значително сходство. В ШУ техният брой е по-голям. И в двата университета е осигурена възможност на студентите за избор на дисциплини под формата на избираеми, като в ЮЗУ липсват факултативни дисциплини.

Учебни дисциплини в учебните планове на специалност „География и регионална политика“, ОКС „бакалавър“ в ШУ и ЮЗУ

ВУ, специалност ОКС „бакалавър“	Учебни дисциплини						
	Общо брой	ЗД		ИД		ФД	
		брой	%	брой	%	брой	%
ШУ География и регионална политика	42	27	64.29	10	23.81	5	11.90
ЮЗУ География и регионална политика	38	22	57.89	16	42.11	0	0

При избираемите дисциплини се установяват по-значителни различия в предложените списъци с групи дисциплини и тяхното разполагане по семестри. Различията произтичат от водещите приоритети на висшите училища, които съответстват на мисията, целите и квалификационните характеристики на специалностите. Налице е баланс между избираемите дисциплини за изучаване на природната и обществена среда, които са обвързани с дисциплини, отчитащи регионалната специфика и политики.

И в двете висши училища са създадени нормативни възможности за реализиране на регионални географски изследвания въз основа на учебните планове.

Възможности за реализиране на регионални географски изследвания в специалност „География и регионална политика“ в Шуменския университет

За реализиране целта на изследване подлагаме на по-подробен анализ учебната документация на специалност „География и регионална политика“ в Шуменския университет.

В квалификационната характеристика на специалността се посочват умения (за планиране, организиране и провеждане на самостоятелно научно географско и регионално изследване), личностни компетентности (за извеждане на частнонаучни изводи в областта на географията и регионалната политика, въз основа на емпирични изследвания), професионални компетентности (за анализиране и оценяване на природно-ресурсния, демографския и стопански потенциал на административно-териториални единици от различен ранг; за идентифициране проблемите на регионалната политика и формулиране на приоритетите за преодоляването им; за планиране, провеждане и отчитане на резултатите от научно-приложни и теренни изследвания), инструментални компетентности (за работа с необходимата апаратура за провеждане на регионално географско изследване), които трябва да притежават студентите в края на курса на обучение и имат тясна връзка с планиране и реализиране на регионални географски изследвания.

Фундаментална подготовка студентите в ОКС „бакалавър“ по специалността получават чрез *профилиращите дисциплини*. Към тях се отнася избираемата дисциплина – *Интерактивност при разработване и представяне на географски и регионални изследвания* и факултативните дисциплини – *Теренна практика по природна география на България* и *Теренна практика по икономическа география на България*, които обезпечават формиране на част от уменията и компетентностите, заложи в квалификационната характеристика за реализиране на регионални географски изследвания.

Във връзка със засилване на практико-приложната страна на обучение и въвеждане в реална работна среда в курса на обучение, се акцентира върху работата на студентите в екип при разработване на географски регионални проекти и проекти по регионална политика, върху презентиране на резултатите от проведените теренни практически изследвания и прилагане на усвоените географски теории и концепцията за устойчиво развитие.

Катедрата „География, регионално развитие и туризъм“, която администрира специалността, има натрупан опит в планиране и реализиране на теренни практики и изнесени обучения, както в тази специалност, така и в специалностите „География и биология“, „История и география“ и „Туризъм“. Това се потвърждава при организацията на провеждане на двете факултативни дисциплини под формата на теренни практики. Всяка учебна година те се провеждат по предварително планиран маршрут и имат за цел изследване на определени регионални компоненти на природната и обществена среда.

За реализиране на учебно-теренна практика по природна география студентите могат да избират една от трите предложени практики в учебния план: теренна практика по изследване релефа на България, теренна практика по изследване климата и водите и теренна практика по природна география на България. За реализиране на учебно-теренна практика по обществена география студентите могат да избират една от трите предложени практики в учебния план: теренна практика по изследване на населението, теренна практика по изследване на селищата и теренна практика по икономическа география на България.

По този начин *учебните теренни практики* в специалността се явяват определяща възможност за реализиране на регионалните географски изследвания при спазване на следните организационни етапи:

- Предварителна подготовка, която включва съставяне на маршрут и обекти за наблюдение;
- Основни теренни наблюдения и изследвания, свързани с прилагане на определени методи на регионални географски изследвания, водене на полеви дневник, съставяне на фотоалбум и каталогизиране на материали от практиката, документиране на срещи и интервюта със специалисти от различни сектори на стопанството и обществения живот;
- Обобщаване и анализ на събраната информация, прилагане на статистически и математически методи.

Възможности за приложение на регионалните изследвания в обучението по география и регионална политика освен в анализираната учебна документация, се установяват и в процеса на обучение в направление обществена география, които подлагаме на анализ (Табл. 1).

Таблица 1

Варианти за реализиране на регионални географски изследвания по учебни дисциплини

Учебна дисциплина	Тема	Задача за изпълнение	Начин на представяне
Културна география	Концепции за културния ландшафт	Сравнителна характеристика на религиозния културен ландшафт в Североизточна и Северозападна България.	географско съобщение
		Установяване на вътрешно ландшафтни различия в градския културен ландшафт на примера на Европа, Африка, Северна Америка и Близкия изток.	презентация
	География на цивилизациите	Анализ на изчезналите цивилизации: - географски обхват; - природни условия; - селища; - културни обекти; - вярвания; - ритуали.	курсов проект
	Световни поклоннически обекти и маршрути на: християнската цивилизация, ислямската цивилизации и	Съставяне и представяне на комбинирани маршрути за поклоннически туризъм, отразяващи специфичната архитектура и традиции.	проект и рекламни материали

	източните цивилизации		
	Лингвистична география	Изработване на карти: - на лингвистичните ареали на диалектите в България; - на лингвистичните ареали на българския език извън пределите на България днес.	тематична карта
	Балканите: етнорелигиозна и социо-културна палитра	Изследване и анализ на кулинарните различия, музикалната идентичност, и културното наследство.	географско съобщение, презентация
	Поведенческа и електорална география	Регионално изследване на междуличностното поведение при общуване в различните културно-географски и етно-лингвистични региони.	географско съобщение
	География на конфликтите. Етно-религиозни конфликти	Анализ на причините и последствията от етнически или религиозни конфликти в: Испания, Индия-Пакистан и Близкия Изток.	географско съобщение, презентация
География на населението и селищата	Брой и разпределение на населението	Изчисляване на темп на прираст в Западноевропейския, Източноевропейския и Североамерикански региони, както и на страни от Северна Африка и Южна Азия.	демографски задачи
		Установяване на съвременни демографски тенденции в Индия, Китай, страни от Източна Европа и Латинска Америка.	реферат
	Естествено движение на населението	Регионален анализ на основните демографски показатели за естествено движение на населението.	реферат
	Миграции	Изработване на картосхема за основните миграционни потоци в Европа, Африка и Азия.	картосхема
		Регионален анализ на съвременните миграции в: ЕС, Североамериканския регион, Балканите и страните в преход.	реферат
		Изследване на бежанските вълни в света в края на XX в. и началото на XXI в.	презентация
	Структура на населението	Регионален анализ на: половата, възрастовата, етническата, лингвистичната и религиозната структури.	реферат презентация
	Работна сила и безработица	Регионален анализ на особеностите на работната сила и безработицата в България.	реферат
	Съвременни форми на концентрация на населението	Характеристика на най-големите мегаполиси в света.	курсов проект
		Проучване на европейски селища с преобладаващи туристически функции.	фотоалбум

При разработване на вариантите за реализиране на регионален географски анализ по посочените учебни дисциплини се използват учебници и учебни пособия с материали по културна география [6], геодемография [4] и география на населението и селищата [7]. Примерните варианти на задачи предполагат формиране и развитие на комплекс от ключови компетентности: обществени и граждански компетентности, дигитални компетентности, културна осъзнатост и творчески изяви, математическа компетентност, комуникативност, инициативност и предприемачество.

Друга част от учебните дисциплини в направление обществена география с възможност за създаване на условия за регионален географски анализ са: *Геоикономика, Социално-икономическа и политическа география на страните в света и Регионална и политическа география на Балканските страни.*

При изучаване на дисциплината *Геоикономика* при анализ на икономическите сектори при всеки вид дейност се установяват регионални различия, които могат да бъдат изследвани

като резултат от влиянието на условията за развитие и факторите за териториално разположение. При семинарните упражнения по темите за първичен, вторичен и третичен сектор се акцентира върху изследване на специализацията на страните от Западноевропейския, Източноевропейския, Североамериканския и Латиноамериканския региони и страните от АСЕАН за доказване на причинно-следствени връзки при съществуващите регионални различия. Формата на организация на работа на студентите е групова като се прилагат делови игри, при които всяка група представя спецификата на съответния регион.

В курса на обучение по дисциплините *Социално-икономическа и политическа география на страните в света* и *Регионална и политическа география на Балканските страни* студентите използват информация за география на страни от Европейския съюз [5] и география на Балканските страни [2]. При тяхното изучаване се предоставят възможности за участие в дискусии за спецификата на анализиранията страни, за установяване на териториални различия и открояване на проблеми от демографски, социален и екологичен характер. В хода на работа студентите откриват същността на проблемите и предлагат способи за тяхното преодоляване, представят своите резултати под формата на курсови проекти, научни географски съобщения или казуси с възможни варианти за решения. Посочените дейности съдействат за стимулиране на познавателната активност на студентите, за разгръщане на тяхната творческа дейност, както и за формиране на основни ключови компетентности.

В резултат на реализираните практико-приложни дейности студентите достигат до изводи, че:

- Регионалните изследвания имат комплексен характер.
- В основата на регионалните различия и проблеми стои ресурсният потенциал на територията и спецификата на географските процеси и явления, които са взаимосвързани и зависими.
- При откриване на пътищата за реализация на конкретни предложения за разрешаване на регионалните проблеми водеща е ролята на интеграцията.

При изучаване на учебната дисциплина *География на регионите в България*, въз основа на многообразието на териториални съчетания на ресурсния и стопански потенциал на територията, се отчита, че регионалните изследвания се свързват с минималната суровинна обезпеченост на страната и нейната суровинна зависимост от трети страни. При анализ на регионалната демографска ситуация и териториалните диспропорции в развитието на националния стопански комплекс, студентите установят комплексните причини и предлагат варианти на решения за преодоляване на възникналите проблеми при регионалните изследвания. При формулиране на изводи за причините за съществуващите регионални проблеми студентите откриват техния комплексен характер, обособен под влияние на специфичните фактори – териториална обусловеност, природно-ресурсен потенциал, държавна политика, пазари, международното сътрудничество и членство в ЕС. Студентите избират вариант за представяне на резултатите от проведените регионални изследвания под формата на становище, прогноза или проект.

Въз основа на представения анализ могат да се формулират следните *изводи*:

- Регионалните изследвания разширяват своя комплексен характер при прилагане на хорологичния подход и на специфични географски методи на изследване.
- Географската наука притежава значителен научен и практико-приложен потенциал за реализиране на регионални географски изследвания.
- Методите за регионален географски анализ са комплексни и тяхното прилагане зависи от спецификата на анализиранията територия и нейния потенциал.
- Теренните географски изследвания се реализират при последователно спазване на определени етапи, които са свързани с тяхната цел и специфика на изследваните регионални процеси и явления.
- Регионалните географски изследвания са важни за обучението на студентите по география и регионална политика, защото съдействат за стимулиране на тяхната познавателна

активност, за разгръщане на творческата им дейност, и за формиране на основни ключови компетентности.

- В учебната документация и процеса на обучение в специалност „География и регионална политика“ в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ се установяват реални възможности за приложение на регионалните географски изследвания.

References:

1. Bishop, K, M. Tewdwr-Jones, D. Wilkinson, **2000**: From spatial to local: the impact of the EU on local authority planning in Britain.//Journal of Environmental Planning and Management, 43 (3) p. 309 – 334.
2. Dimitrov, E., I. Vladev, M. Stoyanova, **2006**: Geografiya na Balkanskite strani, Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, Shumen.
3. Lichev, T., **2001**: Ikomogeografskata nauka i regionalnite izsledvaniya, Svishtov.
4. Mladenov, Ch., I. Vladev, R. Vladeva, **2003**: Obshta geodemografiya, Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, Shumen.
5. Mladenov, Ch., I. Vladev, **2005**: Geografiya na strani ot Evropeiskiya sayuz, Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, Shumen.
6. Penerliev, M., V. Petkov, **2017**: Sbornik uchebni materialy po kulturna geografiya, Izd. Inkoma, Shumen.
7. Penerliev, M., V. Petkov, **2018**: Sbornik uchebni materialy po geografiya na naselenieto I selishtata, Izd. Inkoma, Shumen.
8. Petrov, K., **2018**: Geourbanistika i gradsko upravlenie, Plovdiv.
9. Stoyanov, P., **2017**: Regionalna geografiya, Chast 1, S., <https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/content/download/184499/1277158> (25.11.2018)